

Praktijkgericht onderzoek

Vraaggestuurd leren met je team

Samen praktijkonderzoek doen, ondersteunt teams bij het verbeteren en vernieuwen van hun onderwijs. Opleiden in de school bestaat uit samenwerkingsverbanden tussen scholen (of schoolbesturen) met lerarenopleidingen die samen de verantwoordelijkheid nemen voor het opleiden van aanstaande leerkrachten.

TEKST HARRY STOKHOF, JAN DERKSEN EN RITA GUDDEN

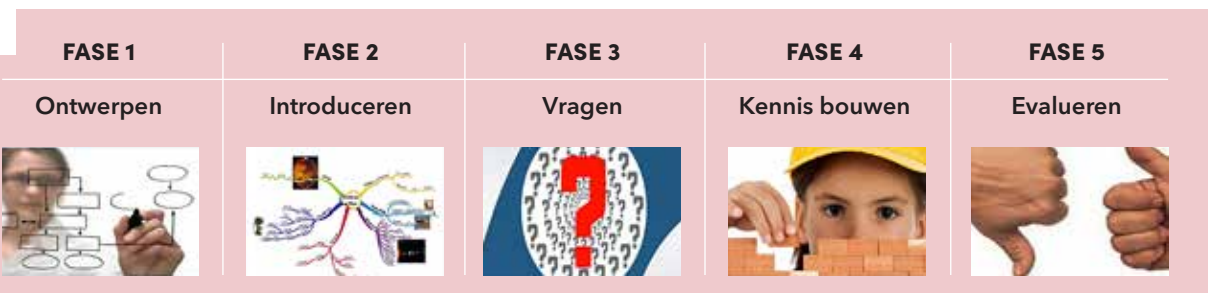
Het idee achter Opleiden in de school is dat studenten en leerkrachten samen invulling kunnen geven aan schoolontwikkeling en hier samen van leren (Van Velsen & Timmermans, 2017). De schoolleider is daarbij eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs, de professionalisering van zijn team en de aansturing van de schoolontwikkeling (Stokhof, De Vries, & Derks, 2018). De school-

opleider is een leerkracht die gerichte begeleiding geeft aan (aanstaande) leerkrachten en speelt daarom een belangrijke rol waar het gaat om het initiëren, begeleiden en coördineren van de onderzoeken.

STARTEN VANUIT GEZAMENLIJK DOEL

Praktijkgericht onderzoek is de zoektocht naar oplossingen voor de vragen die leven in een team. Vragen als 'wat willen we?', waar lopen

Figuur 1 – Vijf fasen voor vraaggestuurd leren

FOTO'S: WILBERT VAN WOENSEL

we tegenaan?, wat willen we daarom uitzoeken en onderzoeken?' zijn triggers om aan de slag te gaan. Hierbij is het belangrijk om vanuit een gezamenlijk doel te starten, maar ook ruimte te bieden voor individuele ontwikkelwensen van de teamleden. De teamleden van basisschool de Wijzer in Arnhem zijn al een aantal jaren bezig met het doen van praktijkonderzoek. De onderzoeksthema's zijn altijd gekoppeld aan de schooldoelen van het betreffende schooljaar. Tot nu toe hebben de leerkrachten individueel onderzoek gedaan binnen hun klas. Vorig schooljaar is er voor het eerst gewerkt in onderzoeksteams. Om onderzoek in teams succesvol te maken, is zowel gezamenlijke wederzijdse verantwoordelijkheid als ruimte voor eigen persoonlijke betrokkenheid nodig. Het team ervaart de volgende voordelen van het werken in onderzoeksteam: ruimte voor onderlinge ondersteuning, profiteren van elkaars specialismen en mogelijkheden, een onderzoeksteam geeft zelf aan waar het behoefte aan heeft (leiding wordt begeleiding), nodigt uit tot (zelf)reflectie.

SCENARIO VOOR VRAAGGESTUURD LEREN

Gezamenlijk praktijkonderzoek doen, vraagt om een gestructureerde aanpak. Het scenario in figuur 1 (Stokhof, De Vries, Bastiaens, & Martens, 2017) zorgt voor een aanpak in vijf fasen.

FASE 1: ONTWERPEN

Eerst is belangrijk dat de schoolleiding een overzicht maakt van de samenhang tussen de belangrijkste begrippen in de schoolontwikkeling en anticipeert op mogelijke ontwikkelvraagstukken. Door een visueel overzicht te maken, kan de schoolleiding zich oriënteren op het onderzoeksthema.

Op de Wijzer hebben de directeur en schoolop-leider het model van de 21^e eeuwse vaardigheden van SLO/Kennisnet (zie figuur 2) als kapstok genomen om met de leerkrachten te brainstormen over de vraag: hoe krijgen we leerlingen actief en betrokken bij hun leren? Bij elk taartpunt uit het model zijn stellingen bedacht om de discussie uit te lokken tussen de (aanstaande) leerkrachten.

FASE 2: INTRODUCEREN

Belangrijk is dat leerkrachten persoonlijke kennis en ervaringen kunnen verbinden met het abstracte schoolthema en elkaars onderlinge verschillen hierin leren waarderen.

Met het model als kapstok kunnen leerkrachten hun ervaringen en voor-kennis, die zij eerst individueel op post-its schrijven, uitwisselen. Zo ontstaat een visueel beeld van de gezamenlijke voorkennis.

Praktijkgericht onderzoek is de zoektocht naar oplossingen voor de vragen die leven in een team. Start vanuit een gezamenlijk doel

Figuur 2 – Model 21^e eeuwse vaardigheden (SLO/Kennisnet)

De volgende stappen worden gevolgd:

1. introductie op de belangrijkste kernbegrippen;
2. associëren op post-its;
3. uitwisselen van ideeën;
4. ordenen van post-its tot clusters;
5. past dit bij het/de kernbegrip(pen)?

Op de Wijzer hebben de teamleden gebrainstormd over: wat weten we al en wat doen we al rond de 21^e eeuwse vaardigheden? Het oproepen van (onderzoeks)vragen wordt in gang gezet. Leerkrachten formuleren aspecten uit een taartpunt van vaardigheden die zij willen oppakken en delen die met anderen. Welk facet van de 21^e eeuwse vaardigheden triggert mij? Ook de studenten van HAN Pabo denken volop mee. Studenten hebben zich georiënteerd op het thema ter voorbereiding op hun afstudeeronderzoek (onder andere literatuurkennis). Doordat studenten geleerd hebben onderzoeksmatig te werken, geeft dat ze (nu nog) een voorsprong hebben op de teamleden. Studenten hebben andere opleidingscholen ervaren en brengen daardoor nieuwe perspectieven en invalshoeken mee.

De focus bij het oproepen van onderzoeksvragen ligt op het vergroten van de betrokkenheid van leerlingen met inzet van 21^e eeuwse vaardigheden. Binnen deze contouren is er veel ruimte, die uitnodigt tot gesprek en tot samen nadenken over onderwijs. Het verkennen van de mogelijkheden verrijkt het proces enorm. Doordat iedereen (gelijkwaardig) actief is, is de betrokkenheid groot, en voelt iedereen zich verantwoordelijk voor het proces. Ook spreken leerkrachten elkaar aan (voorbeeld: 'Zullen we de volgende keer allemaal het stuk gelezen hebben?'); leerkrachten willen niet achterblijven. Door hun inbreng hebben studenten hierin een belangrijke rol.

FASE 3: VRAGEN

Essentieel is om eerst alle mogelijke vragen breed te verkennen en dan pas samen als team te kiezen welke vragen het belangrijkste zijn.

Een brede verkenning biedt meer inzicht in de vraagstukken die er leven en waaruit een keuze kan worden gemaakt. Daarbij spelen de volgende zaken een rol: is de vraag passend bij het onderwerp (relevantie), levert de vraag nieuwe kennis op (leerpotentie) en is de vraag onderzoekbaar (te maken)? Op basis van dit alles wordt getrechterd naar concrete, behapbare vragen die zichtbaar worden gemaakt voor alle collega's.

Een team kan ervoor kiezen deelaspecten van de schoolontwikkeling te koppelen aan werkgroepen. Leerkrachten kiezen een werkgroep die ze aanspreekt

Een team kan er ook voor kiezen deelaspecten van de schoolontwikkeling (de kernbegrippen) te koppelen aan werkgroepen. Leerkrachten en studenten kiezen een werkgroep die ze aanspreekt (op grond van expertise, nieuwsgierigheid, enzovoort).

Op de Wijzer geven leerkrachten eerst aan waar ze belangstelling voor hebben. Er wordt veel uitgewisseld over wensen en/of behoeften. Het thema is nog erg ruim (bijvoorbeeld: 'Iets met hoogbegaafdheid en signaleren' of: 'We willen iets doen met creatief denken'). De studenten bewegen in dit proces mee met in hun achterhoofd: kan en wil ik binnen dit thema onderzoek doen? Ook de samenstelling van onderzoeksteams speelt een rol: werken we tegelijk?; hoeft er niemand terug te komen?; hebben we een vertegenwoordiging uit alle bouwen samen-gesteld? Uiteindelijk ontstaan vier onderzoeksteams met de volgende thema's:

- Metacognitieve strategieën bij cruciale leermomenten bij rekenen.
- Vroegtijdige signalering van hoogbegaafdheid.
- Hoe train je metacognitie?
- Stimuleren van creatief denken.

Elk team stelt vervolgens een plan van aanpak op, begeleid door de schoolleider en de schoolopleider. Als theoretisch kader voor het doen van onderzoek hanteert men onder andere *Werken met onderzoeksgroepen* van

Bruin (2018). Verder heeft de schoolopleider een begeleidingsinstrument ontwikkeld, genaamd 'Toolbox' (met als ondertitel 'Vraaggestuurd praktijkonderzoek met onderzoeksteams'). Deze Toolbox ondersteunt de teams bij hun onderzoeksproces, zodat alle stappen die nodig zijn voor gedegen onderzoek daadwerkelijk genomen worden.

FASE 4: KENNIS BOUWEN

Het succes in deze fase ligt in het voelen van de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor zowel proces als opbrengst. Door elkaar regelmatig te bevragen, te bemoedigen en aan te spreken, kunnen leerkrachten echt samen kennis bouwen.

Het doel van het onderzoeken is samen kennis bouwen. Dat proces versterk je door gezamenlijke verantwoordelijkheid te organiseren. De onderzoeksgroepen kennen geen voorzitter, maar met elkaar maken ze afspraken om aan het onderzoek te werken. De groepen bepalen zelf hoe vaak en in welke samenstelling ze samenkomen. Het team is in zijn geheel verantwoordelijk voor alle onderzoeken: de uitwisseling tussen de onderzoeksgroepen is cruciaal. Men houdt elkaar scherp, stelt vragen aan elkaar, geeft input aan elkaar waar het gaat om delen/uitwisselen van kennis en informeert elkaar over de voortgang. Daarbij werken onderzoeksgroepen op de Wijzer planmatig aan hun vraag met behulp van de Toolbox:

Iedereen weet wat hem te doen staat. Er is bewust geen einddatum afgesproken. De ervaring leert dat dit als beknellend wordt ervaren, en het proces niet ten goede komt. In teams waar studenten participeren en een afstudeeronderzoek schrijven, houden de leerkrachten rekening met de studiedeadlines; het onderzoek van het team kan doorlopen in een nieuw schooljaar. Dat is geen probleem, want de thema's zijn niet direct gebonden aan groepen of aan een combinatiegroep/leerkracht.

FASE 5: EVALUEREN

Belangrijk is nu om oog te hebben voor de voortgang in gezamenlijke kennis en gemiste kansen als uitdagingen te waarderen.

Wat zijn de opbrengsten voor de verschillende onderzoeksteams en voor het team als geheel? Een dergelijk moment vraagt om het zichtbaar maken hoe collectieve kennis zich heeft ontwikkeld. Deze vragen zijn op de Wijzer nog niet aan de orde. Er is een tussen-evaluatie geweest waarin zowel de resultaten tot nu toe alsook het proces centraal staat. Het team bespreekt het vervolgetraject na de eindpresentaties die mogelijk leiden tot weer nieuwe vragen en vervolgonderzoek. Elk teamlid moet zich eigenaar voelen van het proces. Om dat te bereiken, is er op de Wijzer voor gezorgd dat het onderzoek past binnen het reguliere werk en een helder doel heeft dat gezamenlijk gedragen wordt.

VERTAAL NAAR EIGEN SCHOOLCONTEXT

Is deze aanpak van leren (met als doel de onderwijspraktijk verbeteren en vernieuwen) iets voor je eigen school? De ervaringen van de Wijzer geven aan dat vraaggestuurd samenwerken in onderzoeksteams een krachtige manier is om onderwijsvernieuwingen te ondersteunen. De structuur van de vijf fasen-aanpak biedt kansen voor leerkrachten om onderwijsvernieuwing te combineren met de uitdagingen op de werkvloer. Mooi hierbij is dat de vijf fasenaanpak op meerdere manieren kan worden vormgegeven, passend bij de eigen schoolcontext.

De literatuurlijst is te vinden op: www.jsw.nl/artikelen

HARRY STOKHOF

(harry.stokhof@han.nl) is netwerklid van JSW, onderzoeker en lerarenopleider op HAN Pabo en specialist in vraaggestuurd leren en teamontwikkeling

JAN DERKSEN

(jan.derksen@han.nl) is schoolopleider op drie opleidingscholen, waaronder de Wijzer in Arnhem

RITA GUDDEN

(rita.gudden@han.nl) is redactielid van JSW en docent taal en taaldidactiek bij HAN Pabo

mediatip

<http://curriculumvandetoekomst.slo.nl/21e-eeuwse-vaardigheden>

Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem een abonnement op JSW

Ontvang 10 x JSW

JSW lezen op tablet en pc via Schooltas

Voor slechts €79,95 per jaar

Studenten ontvangen 50% korting

Krijg toegang tot het digitaal archief (>1.000 artikelen)

6 special

Visie op goed rekenonderwijs

Meer weten?
Ga naar www.jsw.nl of
bel 088-2266692